

договірній основі, використовуючи спеціальні сили, засоби та методи у суворій відповідності із законом і неухильному дотриманні встановленого ним порядку.

Розглядаючи питання про цілі недержавної правоохоронної діяльності, необхідно відзначити, що загальною і основною метою як для державних, так і для недержавних правоохоронних органів є боротьба з правопорушеннями і підтримання правопорядку.

Цілями, що характерні для недержавної правоохоронної діяльності, є:

1) задоволення суспільних потреб в забезпеченні безпеки суб'єктів підприємницької діяльності; 2) забезпечення стабільності функціонування ринкової економіки; 3) попередження правопорушень в економічній сфері; 4) забезпечення і відновлення добросовісної репутації суб'єктів підприємництва; 5) отримання суб'єктами недержавної правоохоронної діяльності прибутку. Недержавні правоохоронні структури є комерційними організаціями, а тому, задовольняючи суспільні потреби у сфері безпеки, вони одержують прибуток, який витрачається на матеріально-технічне оснащення недержавної правоохоронної діяльності (придбання зброї, спецтехніки спецзасобів), навчання, підвищення кваліфікації співробітників тощо.

Таким чином, якщо державні правоохоронні органи здійснюють контроль за дотриманням законів в цілому, то недержавні охоронні структури, здійснюючи свою професійну діяльність, захищають приватні інтереси.

Список літератури: 1. Адашкевич Ю.Н. Безопасность предпринимательства. В каком направлении идти? //Безопасность: Информационный сборник. 1994. № 3(19). 2. Самощенко И.С. Правоохранительная функция советского государства – важнейшее средство обеспечения законности: Дисс... канд. юрид. наук. М., 1955. 3. Василенков П.Т. Советские государственные органы и их классификация: Дисс... канд. юрид. наук. М., 1950. 4. Мельник М.І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність: навч. посіб. К., 2002. 5. Кваша Л.Ф. Негосударственные субъекты правоохранительной деятельности в Российской Федерации: Дисс...канд. юрид. наук: 12.00.02. М., 1996. 6. Гуценко К.Ф. Ковалев М.А. Правоохранительные органы. М., 1996. 7. Григонис З.П. Правоохранительные органы: Уч. для вузов. СПб., Питер, 2002.

Надійшла до редакції 29.07.04

К.В. Юртаєва

ЗЛОЧИНИ МІЖНАРОДНОГО ХАРАКТЕРУ: З ЧОГО ВСЕ ПОЧАЛОСЯ

Поширення транснаціональної злочинності є актуальною проблемою сьогодення. Вона є неминучим наслідком глобалізації світових економічних, політичних, культурних відносин та значного пожвавлення міграційних процесів на планеті, які відбулися у ХХ ст. У результаті світ став взаємопов'язаним настільки, що країнам варто разом вирішувати питання загальної безпеки, прямою загрозою для якої є транснаціональна злочинність.

Вирішенню питанням протидії транснаціональній злочинності присвятили свої роботи багато відомих іноземних та вітчизняних криміналістів. Серед них Ф. Ліст, А. Прінс, Г. Ван Гаммель, К. Сальдана, В. Пелла, Ф.Ф. Мартенс, А.Н. Трайнін, Ю.О. Решетов, Л.Н. Галенська, І.І. Карпець,

В.Н. Кудрявцев, І.І. Лукашук, А.В. Наумов, В.П. Панов та інші. Вони виробили загальне вчення про міжнародне кримінальне право, ознаки та класифікацію транснаціональної злочинності, заходи щодо запобігання поширенню таких злочинів. Однак на сьогоднішній час недостатньо розробленим залишається питання про причини та час виникнення транснаціональних злочинів, в тому числі і злочинів міжнародного характеру, що в найбільш загальному розумінні являють собою винні суспільно небезпечні злочинні посягання на міжнародних правопорядок, передбачені міжнародними угодами та національним кримінальним законодавством. Тож метою нашої статті є розв'язання питання про історичне походження та причини виникнення злочинів міжнародного характеру як частини транснаціональної злочинності.

Злочинність – це історично мінливе соціальне явище, що супроводжує людство впродовж всього його існування. З розвитком суспільних відносин, переходом їх у більш досконалу державну організацію ускладнювались і форми прояву злочинності. З розвитком міжнародних зв'язків злочинність ускладнює свої форми і виходить за межі однієї держави, тобто набуває інтернаціонального характеру.

Першими на міждержавному рівні були обговорені питання видачі злочинців, які скоїли загальнокримінальні злочини та злочини з іноземним елементом. Насамперед це були найбільш небезпечні для того часу злочини, що підривали державний устрій. Так, найдавнішою міжнародною угодою, що торкалася питань кримінального права, є мирна угода 1296 р. до н.е. між фараоном XIX династії Рамзесом та хетським царем Хаттушилем III. Ініційована хетським царем «прекрасна угода» встановлювала на вічні часи мир, дружбу і братство. Окремою статтею йде зобов'язання про взаємну видачу політичних перебіжчиків знатного та незнатного походження: «Якщо хтось втече з Єгипту і піде в країну хетів, то цар хетів не буде його затримувати у своїй країні, а поверне у країну Рамзесу» [1, с. 15]. У вказаному випадку ще неможливо чітко вказувати те, що злочини, які виходили за кордони однієї держави, були поширеним явищем. Однак подальша міжнародна практика укладання міждержавних угод серед країн рабовласницького ладу щодо взаємної видачі злочинців вказує на тенденцію поширення таких злочинів.

Точку зору, що видача злочинців мала місце в практиці міжнародного спілкування ще у давнину, підтримували В.Е. Грабар, Д.П. Нікопольський, А.М. Сахаров та інші. Так, історії відомі угоди про екстрадицію між грецькими містами-державами, вони також мали місце у міжнародній практиці Римської імперії, Греції та Візантії [2, с. 12]. Аналізуючи договір про «мир та любов» від 2 вересня 911 року між Київською Руссю та Візантією, який включав угоду про вироблення «ряду» у всіх виникаючих спірних питаннях та різного роду злочинствах, А.М. Сахаров приходить до висновку, що за попередні декілька років розвитку торгових відносин між країнами виявилося, що «ці поїздки приховують у собі масу можливих казусів, протиріч та навіть кримінальних злочинів» [3, с.52].

Таким чином, перші міжнародні норми стосовно видачі злочинців, що ставали суб'єктами злочинів з іноземним елементом, сформувалися ще на зорі міжнародного спілкування. С.Д. Беді вказує, що видача у будь-якій формі започаткована з часів, коли не було ще чіткої системи норм міжнародного права та розгорнутого вчення про нього [4, с.100]. Однак показником та передумовою укладення умов про екстрадицію ставали встановлення мирних відносин між державами, розвиток торгових зв'язків та закріплення цих положень на міждержавному рівні.

З переходом до феодалізму ускладнилися форми міжнародного спілкування та розширилися сфери боротьби з транснаціональною злочинністю. Це проходило за участю пануючої тоді церковної влади Ватикану, який з XII ст. почав скликати вселенські собори. У XIII ст., в епоху найбільшого посилення папської влади, на вселенські собори почали викликати не тільки високопоставлених представників католицької церкви різних країн, а й світських государів. На соборах поряд з церковними почали обговорюватися світські справи. Собори XII–XIII ст. поряд з питаннями посилення політичного та військового панування християнства (заборони користуватися металевими снарядами у війнах з християнами, ненадання військової допомоги ворогам християнства) декретували заходи щодо боротьби з піратством [1, с. 208]. Це був, напевно, перший випадок міжнародної криміналізації злочину міжнародного характеру у практиці дипломатичних відносин між державами. Навіть ті країни, що таємно використовували морських піратів задля встановлення свого господарювання на морі та відкриття нових земель, офіційно змушені були визнати їх *hostis humanis generis* (ворогами роду людського). Так зародилася практика міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинами, що зачіпали інтереси декількох країн.

Але чому саме цей момент, на наш погляд, треба визнати часом виникнення злочинів міжнародного характеру? Адже піратство і раніше визнавалося злочином, а за римським правом воно прямо називалося *hostis humanis generis*?

Як вказувалося вище, злочинність – це явище історично мінливе, яке складається з сукупності злочинів, що скоюється у певній державі за конкретний період часу. З цього випливає, що ніяке діяння, незалежно від ступеня його суспільної небезпечності, не може вважатися компонентом злочинності, доки воно не буде визнано злочином. У випадках зі злочинами міжнародного характеру вони повинні визнаватися такими як на національному, так і на міжнародному рівні, а це можливо за умови усвідомленні державами небезпеки злочинів міжнародного характеру для міжнародного правопорядку та об'єднання спільних зусиль.

Таким чином, можна зробити висновок, що існування злочинів міжнародного характеру бере початок на певному етапі розвитку людства, коли для цього складаються відповідні передумови. Такі передумови можна поділити на три види:

1) матеріальні (виникнення тісних економічних, політичних культурних відносин між державами);

2) правові (правове врегулювання цих відносин і встановлення на ньому основи міжнародного правопорядку);

3) ідеологічні (усвідомлення необхідності підтримки міжнародного правопорядку та спільної боротьби зі злочинами міжнародного характеру).

Наявність вказаних передумов, а також відносно мирне співіснування та співробітництво країн призвело до започаткування міжнародної нормативно-правової бази у боротьби зі злочинами міжнародного характеру та міжнародної криміналізації цих діянь. Якщо правотворчість держави покликана постійно підтримувати «бойовий» стан правової системи [5, с.80], то особливістю міжнародної правотворчості стало те, що вона повинна була підтримувати в належному «бойовому» стані як систему міжнародного права, так і правові системи окремих країн одночасно.

У подальші роки приблизно до кінця XIX ст. міжнародне кримінальне право практично не зазнало великих змін. Розширювалися такі сфери співробітництва, як видача злочинців, правова допомога у кримінальних справах. Але укладені угоди часто не виконувалися, а процес видачі злочинців перетворювався у тривале дипломатичне листування.

Серйозні наукові та практичні дослідження у сфері боротьби з транснаціональною злочинністю та уніфікації кримінального права були проведені Міжнародним союзом кримінального права, який було засновано у 1889 році. На конгресах Союзу за участю багатьох провідних вчених європейських країн та представників поліцейських організацій обговорювалися різні теоретичні та практичні проблеми кримінального законодавства та його застосування.

Першими зборами Міжнародного союзу криміналістів, що торкалися питань транснаціональної злочинності, стала Паризька конференція 1902 р. На ній обговорювалися заходи боротьби з торгівлею жінками та було вироблено єдине визначення цього злочину.

Учасники Союзу у 1905 р. зробили спробу виробити єдину схему визначення міжнародного злочину, яка була одностайно затверджена на Гамбурзькому конгресі. Міжнародним злочином визнавалося «...будь-яке діяння, що карається загальним кримінальним законом, яке буде підготовлене, полегшено чи вчинено або проявило свої наслідки у різних країнах, навіть у тому випадку, якщо окремі дії, що входять у склад цього діяння, були виконані у різних країнах» [6, с.20] (Переклад наш. – К.Ю.). Не дивлячись на одностайність при затвердженні цього визначення, вчені-криміналісти додержувалися різних точок зору стосовно його змістового наповнення. Наприклад, доктор Лінденау до міжнародних злочинців відносив осілих іноземців-злочинців, міжнародних бродяг та професійних злочинців, що подорожують з однієї країни в іншу [6, с.42]. З ним не погоджувався доктор Гоф, який відносив до міжнародних злочинців лише професійних злочинців, що розповсюджували свою діяльність на декілька держав та скоювали злочини винятково та переважно з метою отримання для себе вигоди [6, с.43]. Він також пропонував ввести у кримінальні закони спеціальне поняття міжнародної злочинності, у відношенні якої повинні бути призначені

підвищені покарання та, з іншого боку, повинні братися до уваги під час визначення рецидиву засудження, що було у інших країнах, а не в цій країні [6, с.43].

З цих визначень стає зрозуміло, що не дивлячись на розвиток міжнародної законодавчої бази по боротьбі зі злочинами міжнародного характеру, в науці міжнародного кримінального права не було чіткого розмежування між різними видами транснаціональних злочинів. Так, Гопф відносив до міжнародної злочинності підробку монет, торгівлю жінками одночасно з крадіжкою та шахрайством у всіх видах [6, с.44]. Мейер пропонував поширити поняття міжнародного злочинця на матросів, що скоїли злочини у гаванях різних країн [6, с.45]. Так, вченими на початку XX ст. ще не виокремлювалися злочини з іноземним елементом від злочинів міжнародного характеру, які є більш складними за своєю структурою та мають вищий ступінь суспільної небезпечності.

Незважаючи на невирішеність деяких теоретичних проблем, діяльність Міжнародного союзу криміналістів стала поштовхом для порівняльного вивчення кримінального законодавства різних країн та інтернаціоналізації кримінального права. Затверджена на його двадцятип'ятиріччі 4 січня 1914 р. Програма роботи Союзу передбачала вироблення міжнародних визначень, які б були прийнятні як до загальної, та і до особливої частини кримінального права. Однак січневі пропозиції не втілилися у життя через початок Першої світової війни.

На початок 30-х років XX ст. вже існувала досить розгалужена система міжнародних угод у боротьбі зі злочинами міжнародного характеру. Наряду з договорами про боротьбу з піратством та торгівлею жінками були укладені угоди про боротьбу з підробкою грошових знаків, розповсюдженням порнографічних видань, незаконною торгівлею та зловживанням наркотичних засобів, розривом чи серйозним пошкодженням підводного кабелю, зіткненням морських суден та ненаданням допомоги на морі та іншими. Характерною рисою всіх укладених конвенцій є наявність в них положень, що дають нормативне визначення складу злочину як свого роду міжнародного стандарту, погодженого країнами для використання та корегування внутрішньодержавного кримінального законодавства. Країни-учасниці конвенцій прийняли на себе зобов'язання забезпечити таку відповідність у міжнародних та національних законах, яка гарантувала б кваліфікацію цих злочинів як кримінально-караних діянь. Крім того, у деяких договорах були встановлені зобов'язання держав надавати одна одній взаємну допомогу в боротьбі з такими злочинами.

У 20-х рр. XX ст. у науково визнаній галузі міжнародного кримінального права намітився та почав бурхливо розвиватися рух уніфікаціоналістів. На I Міжнародній конференції з уніфікації кримінального права 1927 р. у Варшаві був визначений перелік міжнародних злочинів. До них віднесли вісім категорій злочинних посягань: 1. Піратство. 2. Підробка металевих грошей та державних цінних паперів. 3. Торгівля рабами. 4. Торгівля жінками та дітьми. 5. Умисне вживання всякого роду засобів, що здатні породити суспільну небезпечність. 6. Торгівля наркотиками. 7. Торгівля порнографічною літературою. 8. Інші злочини, передбачені міжнародними конвенці-

ями, укладеними даними державами. Слід зазначити, що делегати конгресу, розробляючи класифікацію міжнародних злочинів, були близькі до позиції, якої притримувалися члени Гамбурзького конгресу Міжнародного союзу криміналістів 1905 р. До міжнародних злочинів вони віднесли злочини, що посягають на міжнародний правопорядок, тобто фактично злочини міжнародного характеру. Після Першої світової війни така позиція зазнала жорсткої критики. Злочинну роль імператора Вільгельма II у розв'язанні світової війни 1914–1918 років у вигляді «вищої образи міжнародної моралі та священної сили договору» була визнана у ст. 227 Версальського договору. Радянські вчені виступали з критикою стосовно підміни поняття міжнародного злочину, під яким вони розуміли правопорушення, що наносять шкоду життєво важливим інтересам міжнародного співтовариства, тобто в першу чергу міжнародному миру та безпеці, злочинами міжнародного характеру, які мають значно менший ступінь суспільної небезпечності [7].

Комісія міжнародного права, створена вже після Другої світової війни для розробки Кодексу злочинів проти миру та безпеки людства, зайняла іншу позицію. Проект Кодексу не містить будь-яких положень стосовно злочинів міжнародного характеру. Комісія віднесла їх до питань, що стосуються колізії різномісних законів та юрисдикційних конфліктів у міжнародних кримінальних справах.

Починаючи з кінця Другої світової війни до тепер законодавче регулювання злочинів міжнародного характеру на міжнародному рівні значно розширилося. Було прийнято низку конвенцій та протоколів до них, що передбачили єдине поняття та заходи протидії злочинам міжнародного характеру, наприклад, Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 р., Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації 1971 р., Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом 1997 р. та інші.

Однак теоретичний рівень розробки питань стосовно злочинів міжнародного характеру залишається доволі низьким. Злочини міжнародного характеру розглядаються поверхово, визначаючись як злочинні посягання, які є менш небезпечними, ніж міжнародні злочини, чи прирівнюються при аналізі до загальнокримінальних злочинів, що виходять за межі однієї країни.

У 1998 р. був заснований Міжнародний кримінальний суд – орган, який на міжнародному рівні розглядає справи про міжнародні злочини. Римський статут Міжнародного кримінального суду вступив у силу 1 липня 2002 р. після здачі на збереження 60-ої ратифікаційної грамоти. Компетенцією суду у відповідності зі ст. 5 Статуту охоплюються тільки злочини геноциду, злочини проти людства, військові злочини та злочини агресії. Делегати Римської конференції не досягли консенсусу стосовно механізму віднесення злочинів міжнародного характеру до юрисдикції Суду, тому вони не були включені до Статуту [8, с.120].

Враховуючи все вищевикладене, можна зробити висновок, що злочини міжнародного характеру, вперше криміналізовані на міжнародному рівні у часи пізнього феодалізму, досі є недостатньо дослідженими в науці міжнародного кримінального права. Зокрема, не вироблено єдиного визначення

злочинів міжнародного характеру, не проводиться чітке їх відмежування від міжнародних злочинів та злочинів з іноземним елементом. Необхідним, на нашу думку, є також створення міжнародного судового органу для розгляду справ про вказані злочини та для уникнення колізій кримінальних юрисдикцій різних країн щодо них. Ці питання повинні стати темою окремого наукового дослідження.

Список літератури: 1. История дипломатии. М., 1959. Т. 1. 2. Бородин С.В., Ляхов Е.Г. Международное сотрудничество в борьбе с уголовной преступностью. М., 1983. 3. Сахаров А.Н. Дипломатия Древней Руси. М., 1987. 4. Бахтигареева А.Р. История возникновения и развития международного уголовного права // Московский журнал международного права. 1995. № 2. 5. Алексеев С.С. Теория права. М., 1994. 6. Люблинский П.И. Международные съезды по вопросам уголовного права за десять лет (1905–1915). Петроград: Сенатская Типография, 1915. 7. Трайнин А.Н. Уголовная интервенция. Движение по унификации уголовного законодательства капиталистических стран. М., 1935. 8. Сааді Аль Захарна Салім Мухаммед. Міжнародний кримінальний суд: важливий інструмент в боротьбі з міжнародною злочинністю // Право України. 2000. № 10.

Надійшла до редколегії 10.03.04

І.В. Сингаївська

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД «НА ОБМАН, ЩО РОЗЯГНУВСЯ НА ВІКІ»

Кримінальний кодекс України містить у собі заборонні норми, які пережили багато інтерпретацій і дійшли до нас у відшліфованому часом і життєвою необхідністю вигляді, та тих норм, в яких потреба виникла нещодавно. Але навряд чи в діючому кримінальному законодавстві є норма, яка б мала таку насичену історію цікавих подій і причетних талановитих осіб, які займалися фальшивомонетництвом. За свою кропітку працю вони отримували жорстокі покарання, та це не зупиняло інших винахідників застосовувати ще більш загадкові способи вчинення цього злочину.

Темі фальшивомонетництва були присвячені праці Солопанова Ю.В., Александрова Ю.В. У Росії стан дослідження цієї проблематики більш активний, нею займаються Гітмутдинов О.Р., Ларичев В.Д., Солдатченков В.С., Щерба С.П.. В Україні тема частково висвітлена у працях Дудорова О.О., Гуторової Н.О., Романова С.Ю.

Історія фальшивомонетництва¹ свідчить, що грошові знаки підроблялись: домогосподаркою, яка, маючи сімох дітей, віднайшла час та спосіб, у домашніх умовах, за допомогою праски виготовляти асигнації номіналом в 5 фунтів

¹ Термін «фальшивомонетництво» походить від латинського «falsus» – «обманний, невірний, підроблений» і «moneta» – критерій, стандарт. Фальшивомонетництво в спеціальній літературі визначили як виготовлення та збут підроблених грошей та цінних паперів, зараз воно децю ширше і передбачається ст. 199 КК України. Це поняття використовують як об'єднуюче і прямо зазначають в Кримінальних кодексах Франції, Японії. Спеціалісти вважають, що підроблена купюра це така, у якій змінений номінал на більш високий, фальшивою вважаються така купюра, яка повністю виготовлена наново.